

בנידון בליעה ללא לעיסה, דנו האחרונים וכתבו להוכיח מהסוגיא בחולין (קג) שהימים עליה ואינה נחשבת 'שלא כדרך' [דלא כדברי התורת-חיים]. והנה מפורש הדבר בתורי"ד. וע"ע בענין זה במובא בחולין קג.

'מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא' — כלומר אודה לן שהוא גדול בתורה ממני וראוי אני לשמשו כתלמיד המשמש לרבו. ומשום דקיימא לן תלמיד אל יכנס עם רבו לבית המרחץ א"כ רבו צריך לו שישמשנו, לכך נקט הובלת הכלים אחריו לבית המרחץ (תורת חיים ב"מ מא. ע"ע במובא ביוסף דעת ב"מ כט:).

דף סג

'אמר רבי אמי: זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת... לא תעבדם — הכתוב עשאו כולן עבודה אחת' — מייתור הכתוב יש ללמוד, או מכך שנאמר בלשון רבים ולא אמר 'לא תעבדו' — משמע שכלל כל המעשים כעבודה אחת. הלכך אין לנו לומר השתחוויה יצאה לחלק [ואינו דומה להבערה בשבת, שאעפ"י שאמר הכתוב לשון כוללת, לא תעשה כל מלאכה, הואיל ולא ייתר או לא שינה בלשון, יש לנו לומר לחומרא הבערה לחלק יצאה] (עפ"י ר"ן סב.).

'לרבי עקיבא פשיטא, היינו מגדף? מהו דתימא עד כאן לא מחייב רבי עקיבא קרבן אלא במגדף דכתיב ביה כרת, אבל הכא דלא כתיב ביה כרת אימא לא, קמ"ל דאתקושי אתקוש דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו...'. — ואין לומר, כיון שהוקשו זה לזה, נעמיד דברי רב גם לחכמים החולקים על ר' עקיבא, כי כאן יודו שחייב משום ההקש לזביחה — שאם כן, נלמד מכאן למגדף ולשאר מקומות שחייב אף ללא מעשה, שהרי כל התורה כולה הוקשה לע"ז לענין קרבן. ומכך שחכמים פוטרם, מוכח שאינם סוברים הקש זה (תוס' הרא"ש בשם רבנו מאיר; מהרש"א).

לפי מה שפרש במשך חכמה (קדושים לב, ח) פירוש חדש ב'אתקושי אתקוש' שאינו הקש גמור (ע"ש), מעיקרא לא קשה מידי.

'אלמלא וי"ו שבעלון נתחייבו רשעיהם של ישראל כלייה' — אף על פי שבנחמיה (ט) כתוב זה אלהיך ישראל אשר העלך — ללא וי"ו — יש לומר שעיקר ההקפדה הוא מפני שאמרו אל ה אלהיך — לשון רבים, ואילו היה 'מעלך' ללא וי"ו, היתה הכוונה שזה העגל הוא בעל הכחות כולם, שעל כך מורה לשון רבים גבי אלהות. לא כן בנחמיה שכתוב זה אלהיך — לשון יחיד, אין קפידא במה שכתוב 'מעלך' (הגהות החתם סופר. ורש"ש העיר גם הוא ולא תירץ).

'הני נמי לאו שבכללות הוא...'. — יש מפרשים הכוונה ללאו דלא תעבדם (ערש"י במשנה ס: ר"ן; רמב"ם עכו"ם ג, ו). ולא משום שכולל כמה פעולות לכך נחשב 'לאו שבכללות', שהרי גם לאו ד'לא תעשה כל מלאכה' כולל פעולות הרבה — אלא משום שעיקר פשט הכתוב מדבר על עבודה שדרכה בכך. וגם אפשר לשמוע ממנו אחד מעבודות פנים אפילו אין דרכה בכך. ולפי שלאלו אין צריך קרא, על כן משמע מחמת יתור הכתוב ללמוד גיפוף ונישוק וכד' ב'אם אינו ענין לגופו...'. אם כן נמצא הלאו כולל שלשה ענינים חלוקים זה מזה — לכך נחשב לאו שבכללות (ר"ן).

[נראה לכאורה שעיקר פירוש 'לאו שבכללות' — שהאזרה נאמרה בלשון כללית וסתומה ואינה מפורשת. וכ"מ ברמב"ם

הל' עכו"ם ג,ו 'אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפירוש'. ובזה מבוארים דברי התוס' בסוגיא].
 והרמב"ן (בספר המצוות) מפרש שהכוונה ללא דלא תלכו אחרי אלהים אחרים הכתוב לאחר את ה'
 אלקיך תירא. ויש במשמע שלא לילך אחר עבודה זרה בכל הדומה לזה, כלומר שלא ליראה ממנה ולא
 לכבדה כמו שהוא מצווה לעשות לשם. ויש בכלל זה שלא לעשות לה שום מעשה של כבוד כגיפוף
 ונישוק, ושלא להישבע ולדור בשמה, ולא לשאול העתידות ממנה — ולפיכך הוא לאו שבכללות.

'מניין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה, תלמוד לומר לא תאכלו על הדם'
 — כלומר גם לאחר שחיטה, כל עוד היא מפרכסת אסורה באכילה (כמבואר ברמב"ם — שחיטה א,ב; יו"ד
 כו,א).

וכן כלול באיסור זה אכילת 'בן פקועה' (=ולד שנמצא אחר שנשחטה) קודם שמת (עפ"י שטמ"ק ב"ק מא
 [ושם חידש שצריך נחירה דוקא]; פרשת דרכים דרך האתרים ד"א; צל"ח פסחים כה; תבואות שור יג,ח). ויש חולקים (ע'
 שו"ת נאות יעקב כב,ו).

'מניין שאין מברין על הרוגי בית דין, תלמוד לומר לא תאכלו על הדם' — כתב בפירוש החזקוני
 (ויקרא יט,כו) שמנהג האמוריים היה לאכול על קבר הנרצח [כדי להינצל מנקמת גואל הדם].
 וכן כתב בעל הטורים (שם) רמז על סמיכות לא תאכלו על הדם ללא תנחשו — הזהיר שלא ינחשו
 באכילה כדרך שעושים הרוצחים, שאוכלים לחם על ההרוג שלא ינקמו גאולי ההרוג.

'אזהרה לבן סורר ומורה מנין, תלמוד לומר לא תאכלו על הדם' — מכאן מוכח שגם אזהרת 'לאו
 שבכללות' נחשבת אזהרה לענין מלקות, כאשר העונש מפורש בתורה. כמו כאן, מועילה אזהרת לא
 תאכלו על הדם כדי לענוש בן סורר ומורה. וכן כתב הרמב"ם (בספר המצוות קצה). וכבר תמדהו האחרונים
 על דברי החינוך (רמח) שכתב שהרמב"ן חולק על כך. (ע' בספר דברי אמת לגר"י בכר; יבין שמועה קעה; מנחת
 שלמה ח"א פא [ותמה על החפץ חיים בפתיחה (לאוין יז)].)

'אלא כי אתא רבין א"ר אלעזר: על כולן אינו לוקה חוץ מן הנודר בשמו והמקיים בשמו... הני נמי
 לאו שאין בו מעשה נינהו? ההוא כר' יהודה דאמר... — הרמב"ם (עכו"ם ה,יא) פסק שהנודר או נשבע
 בשם ע"ז — לוקה. וכבר השיגו הראב"ד מסוגיתנו, שאינו לוקה אלא לר' יהודה, אבל הלא אנו קיימא
 לן בכל מקום לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו.

וכתבו (מהרי"ק סוס"י עו; כסף משנה הל' עכו"ם שם) ליישב שיטת הרמב"ם שפסק כמשמעות לשון המשנה
 (כדרכו בהרבה מקומות לפסוק כמשמעות הפשוטה שבמשנה, אף כנגד הנראה לכאורה מסוגית הגמרא), שמכך שחילק
 והפריד התנא דין המגפף והמנשק מדין הנודר בשמו והמקיים בשמו, משמע שחלוקים הם בדינם; באחד
 מהם לוקה ובאחד אינו לוקה, שאם לא כן ליערבינהו וליתנינהו. וזהו מה שהביא לידי הדעות השונות
 בגמרא על מה הוא לוקה ועל מה אינו לוקה, אך לפי כולם מוסכם החילוק ביניהם.

[ובזה באר המהרי"ק את דקדוק לשון בסוגיא: 'מאי שנא הנודר בשמו... דלא לקי משום דהוה ליה
 לאו שאין בו מעשה, הני נמי לאו שבכללות... וכן אח"כ 'מאי שנא... הני נמי' — שהיה לו לשאול
 בפשיטות 'לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו? ועוד, מה ענין לאו שבכללות ללאו שאין בו מעשה
 שמדמה אותם זה לזה? — אלא משמע שלשון המשנה הכריחה שבאחד לוקה ובאחד אינו לוקה, וזה
 שבררו מאי שנא זה מזה.

וכן מדוקדק לשון 'אלא כי אתא רבין...' — משמע שבא לישב את הקושי למה חילקם התנא. ולאחר שנדחו דברי הראשון תרצו כדברי רבין (עפ"י 'כסא רחמים').
 ולכך, אע"פ שבכל מקום אנו נוקטים שאין לוקין לא על לאו שבכללות ולא על לאו שאין בו מעשה, על כרחך לענין עבודה זרה שונה הדבר, שעל אחד מהם לוקין. וטעם הדבר — או משום חומרא דע"ז, או משום שהוקשה לכל התורה כולה, או לפי שבנשבע לשקר לוקה אע"פ שאין בו מעשה, הלכך הוא הדין בנשבע בשם עכו"ם לוקה, או מטעם אחר. ויתכן שהיא הלכה למשה מסיני (ע' אבי עזרי עכו"ם ה, יא).
 וזהו היסוד לפסק הרמב"ם ז"ל.
 (עוד בבאור פסק הרמב"ם, ע' בלחם משנה סנהדרין יט, ד; אבי עזרי עכו"ם ה, יא; סנהדרין כו, ג אות ו).

(ע"ב) 'אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים, שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודת כוכבים שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך' — רבנו תם התיר לקבל שבועה מן הנכרי.
 (הובאה דעה זו ברמ"א או"ח קנו. וע' גם בר"ן שמצד הדין הדבר מותר אם לא משום מדת חסידות). אחד מן הטעמים הוא לפי שעכשו הם אינם תופשים בקדשים שלהם אלהות, ודעתם בשבועתם לשם עושה שמים וארץ. ואעפ"י שמשותף שם שמים ודבר אחר — בני נח לא הוזהרו על כך.
 [באור דבריהם, כתב החזו"א (סנהדרין לקוטים כב לוף סג): לפי שהעכו"ם בזמנם היו נשבעים בשם אלוה בלבד ולא היו מזכירים שם ע"ז, והיו מאמינים בבורא אלא שיחסו לו גשמות ומקרים והשתנות, עד שחשבו גשם נברא לאלוה, ולכן בהזכרתם שם שמים הם משתפים את בורא שמים וארץ ודבר אחר — הלכך אין בדבר איסור של הזכרת שם ע"ז, שהרי אינם מזכירים שם ע"ז כגון מולך ופעור. ואם כי יש בזה איסור חמור של שיתוף, שהוא איסור חמור מאיסור הזכרת שם אליל, אך על האיסור הזה אין אנו מצווים על גרימתו. ומשום 'לפני עור' — אין בזה, כי בן נח אינו מוזהר על שיתוף השם, כיון שאין ישראל נהרג על כך.

(והביא שם מהפמ"ג נראה שמפרש שהשיתוף שכתבו היינו משום הקדשים שמזכירים. וכתב על כך שכמדומה שאין בזה שיתוף. 'וצ"ע'.
 ולולא דבריו הוה אמינא שאכן הם מזכירים שם כו"מ עם השם, כמשמעות הגרסא בתוס' ריש בכורות 'שמזכירין עמהם', וכן הבין המהר"ם כאן, וכן משמע מלשון הרמ"א (או"ח קנו) 'ואע"ג דמזכירין הע"ז, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ' ע"ש. ואף על פי כן אין ישראל מצווים על גרמו. וטעם הדבר נ"ל, היות שהעכו"ם לא הוזהרו על כך בתורה, וכמו שאמרו (בע"ז נה). 'אשר חלק... — מלמד שהחליקו בדברים כדי לטורדן מן העולם, ולא מנעו מלטעות אחריהן' כמו שפרש"י ורשב"ם (בדברים ד), אבל באמת אסור להם כדאיתא במגילה ט: וברש"י. ופסוק זה מדבר באופן זה שמאמין באלקים חיים אלא שמשותף דבר אחר, שהרי 'אשר חלק ה'...' הוא המשך ל'זפן תשא עיניך... וראית את השמש...', וכמו שפרש הרמב"ם (בהל' ע"ז) שזוהי טעות דור אנוש. וכיון שלא מנעו הקב"ה מלטעות בזה, גם אנו איננו חייבים למנעם.
 נמצא לפי"ז עיקר החילוק בין זמן הגמרא לזמננו אינו בלשון השבועה אלא במהות תפיסת העבודת-כוכבים, אם יחסו לגשם אלהות אם לא].

רבים מן האחרונים הבינו דברי התוס' כפשטותם, שאין בן נח מוזהר על שיתוף (וכן מורים דברי הרמ"א שם). ואולם יש מפרשים דבריהם שאמנם הוא מוזהר על השיתוף אלא שאינו מוזהר על השבועה הזו, שהרי השבועה עצמה אינה עבודה זרה, וגם אין עליהם איסור ד'לא ישמע על פיך' (עפ"י שו"ת מעיל צדקה כב; נוב"י תנינא יו"ד קמח; פרי מגדים או"ח קנו סק"ב בא"א, ויו"ד סה סקי"א בש"ד; שפת אמת ריש בכורות. וע"ע מנחת חינוך פו, ב; שבט הלוי ח"ו קעב).

וכן החזו"א (שם) כתב להעיר על התוס', הרי לכאורה נראה שבן נח מוזהר על מינות, כי הלא קבלת מלכות שמים הוא היסוד של ציווי שבע מצוות? וצדד לפרש שאין האיסור בדיבור אלא בלב [וזה כשיטת האחרונים הנזכרים]. ועוד צדד לומר שבמינות של שיתוף אין בן נח מוזהר, כל שיש קיום לציווי שבע מצוות מפי אדון עולם.

'בקלנבו' — שתי תבות הן: בקל נבו — כך צריך לומר בגמרא וברש"י (רש"ל).
אולי כוונתו שאם היא מלה אחת, הלא כינה אותה בזולל, במקום 'בל' 'נבו' אמר 'קלנבו', ומה הקשה לו רבא על הזכרתו? ולכן כתב שצ"ל 'קל נבו' והם שני אלילים, האחת 'בל' והשנית 'נבו', ועל כן שאלו למה הזכיר 'נבו' בשמה.
וכן לענין 'גדיון' — בספרי המשניות הגרסא 'גד יון' (וע' רע"ב; הערוך; כסא רחמים).

'כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה — מותר להזכיר שמה' — ולהבין ולהורות, מותר להזכיר אף אם אינה כתובה בתורה, כגון שאגו מזכירים תמיד בלימוד 'מרקוליס' וכדומה, אע"פ שאינה כתובה בתורה (המאירי).

א. לכאו' בתוס' בע"ז (ג. ד"ה אבני) מבואר שאין נוקטים כן.
ב. יש לשמוע מדברי המאירי שמצד הדין יש לאסור להזכיר עכו"ם הגם שכבר אבד זכרה, כגון המרקוליס. וכן נראה מדהתוס' סז. ד"ה מרקוליס לפי מהר"ם. וזה דלא כהערוך"ג שנראה שהסתפק בשאלה זו — הערת הרב רפאל אופיר שיחי'.

'מאי כתבונם עצבים? — מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בכיסו, בשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה' — אולי דרש 'תבונם' מלשון התבוננות — כלומר, כל שעה שנזכר והוגה בה, מוציאה וכו'.

'נבחן ואת תרתק, ומאי ניהו — כלב וחמור' — 'תרתק' נוטריקון: תרי תקין, שני שקים שהוא נושא בשני צדיו להשוות המשא (ריעב"ץ).

'אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן, אלא שסכתו אמו סלמנדרא' — ערש"י. בתוס' הרא"ש הביא שבדברי הימים (ב. כח) מבואר שהיו לו לאחו בנים נוספים מלבד חזקיה, ואף העביר באש כמה מבניו כמבואר שם. אכן מסתבר שהעביר את חזקיה בראש כולם משום שהיה לומד תורה.

'ככתבם וכלשונם'

'כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דעבודת כוכבים דשריא...' —
'שני מיני שחוק הם; האחד — ששחוק מאיזה בריה, כענין שחוק לרעהו אהיה (איוב יב) וזהו ליצנות, וצד ההיתר שבו — ליצנותא דעבודה זרה וזה נזכר במסכת מגילה, כי זה ענין יום הפורים, שהוא תיקון השחוק דאדר, שלכן מנהג ישראל לעשות בו מיני שחוק וליצנות מהמן שהיה הוא לשחוק תחת שחוק הכסיל שהיה לו לפי שעה מישראל, ולא דווקא עבודה זרה, כי כל השס"ה לא-תעשה הם ענפים מלא יהיה לך... וכל מיני רע נקרא 'עבודה זרה', ואמרו (קדושין פא.). רבי מאיר מתלוץ בעוברי עבירה, רק דשם אמר לו (השטן) אי לאו דמכרזי ברקיעא הזהרו

בר' מאיר ותורתו, משויתיה לדמך תרתי מעי, כי דבר שאין האדם עצמו נקי גם כן ממנו אין לו להתלוצץ מן האחר, מאחר שגם הוא עדיין אינו נקי בזה אתי לאגרוויי ביה, רק מעבודה זרה גמורה דכבר בטלו ליצרא דע"ז מישראל, מזה יכול כל אחד מישראל להתלוצץ...'
(מתוך צדקת הצדיק רס).

'... ואם כן כשצריך ללמד בהקורס שלו עניני דתיהם והבליהם, צריך לדבר בלשון שיבינו שהם עניני שטות והבל, איך שדבר הבל זה עשו ודבר הבל זה אשר אפילו קצת בן דעת ימאס בזה, וכהא שאמר רב נחמן במגילה דף כ"ה כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעכו"ם דשריא. ובאופן זה מותר, וגם אפשר יביא קצת תועלת מזה שיבין מזה שאף עתה יש כמה דברים שאף שמחזיקים הרבה בני אדם, שהם באמת הבלים ודברי שטות ואין ללכת אחר הדברים שמחזיקים אף רוב העולם בעינים סתומות, כמו שהיו הרבה דורות שטעו בדברי הבל ושטות כאלו שהיו מליוני מליונים בני אדם ורק עם ישראל שהיו מתי מעט הבינו האמת וקבלו התורה ושמרו בכל הדורות ומסרו נפשם עליה, וכל העולם שחקו עליהם ובזו אותם ועתה יודעים כל אומות העולם שהאמת היה עם ישראל בזה, ואפשר יבינו שגם עתה הוא כן.

ואף שודאי אין לנו לדרוש בפני אומות העולם בדבר דתם שמחזיקים היום, מצד שלום המדינה שבחסד השי"ת אנו שרוים בצלה בשלום ושלוחה ואנו מצוים להתפלל בשלומה, מ"מ לדרוש על הבליות העמים הקדמונים הוא דבר טוב שיביא תועלת ממילא' (מתוך אגרות משה יו"ד ח"ב סוסנ"ג).

'ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא' —

'התאווה והעבודה-זרה — מינות — מסובבות זו מזו. תחילה באה התאווה, ואחר כך עבודה-זרה. כי הרי התאווה היא הסיבה לע"ז, כאמרם ז"ל 'יודעין היו ישראל בע"ז שאין בה ממש, ולא עבדו ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא'. האדם הולך אחרי המינות כדי להתיר לעצמו את כל רצונותיו באין מפריע. הרי שהנגיעות הן סבת המינות.

מכאן למדנו שאי אפשר שינצל האדם ממינות כל זמן שהוא מלא פניות של תאוות העולם הזה. הוא בא לידי כפירה כיון שהנגיעות משחדות ומעוררות את שכלו להתיר לעצמו את רצונותיו. לכן גם גדולי השכל נכשלו — ונכשלים גם היום — בכפירה. משום כך אין עצה למי שעסק בספרי מינות אלא בביטול הנגיעות — לשאוף להקטין את ה'שלא לשמה' במעשיו, להתרחק מפניות לעניני עוה"ז עד כמה שאפשר.

ומה יעשה זה שיש בו ממדות התאווה, והוא מלא נגיעות של שאיפות לערכי עולם הזה? הוא לא יבא לידי אמונה על ידי חקירות שכליות, כי רצונותיו יהיו בעוכרו, אלא יעסוק באמונה פשוטה בלי התחכמות, בחינוך ובהרגל למעשי מצוות — אם גם חיצוניים בראשיתם — ובלמוד תורה בהתמדה, ולאט לאט יוחלשו תאוותיו ויזדכך לבו, ואז יזכה לאמונה פנימית זכה' (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 178). ע"ע: 'דרש משה' דרוש א.

דף סד

'הפוער עצמו לבעל פעור הרי זה עבודתו אע"ג דמיכוין לביזוי...' — כתבו התוס' שאינו חייב אלא בשעובדה בביזוי, אבל לא כשכוונתו לבזותה בלבד.